

Обща концепция за Интернет от гледна точка на теорията на правото

II. Понятие и правна същност на Интернет

1. Терминологични бележки

Ефективността на всеки правен механизъм се обуславя от единна и адекватна терминология. Появата и развитието на Интернет внася в езиковия оборот многочислени понятия и термини, преди неизвестни или употребяващи се в други, най-различни значения. Въпреки, че основният език на общуване в Мрежата е английският, лингвистичната карта на Интернет придобива все по – нови очертания. Разбира се, за ползвателите на Интернет е по – удобно да общуват на родния си език. От друга страна на практика цялата документация на Интернет, включително техническите и “етикетните” правила е съставена на английски език и изисква адекватно разбиране и единообразно тълкуване от всички ползватели. Някои понятия са нови и за английската терминология (домейн, сайт, хипертекст и т.н.).

Проблемът свързан с терминологията в Интернет е особено актуален на законодателно равнище при регулиране на различни аспекти от “мрежовата дейност. В много законодателни актове се избягва употребата на самото понятие Интернет, като се замества например с “по електронен път”. Това може да се обясни както с общото “недоверие” на законодателните органи към това все още ново явление като глобалната информационна мрежа, така и със затрудненията, които авторите на проектите срещат при опитите да се даде юридическо определение на това понятие. Ако се игнорира самото понятие “Интернет” обаче, то предметът на регулиране, в закон като този за електронната търговия например, ще звучи неопределено и абстрактно.

За разлика от голяма част от другите професионални подезици, езикът на информатиката и изчислителната техника в голяма степен е нееднороден. Наличието на независими една от друга организации, разработващи програмно – изчислителни системи, обуславя и много

аспектното развитие на различни терминологични “диалекти”, отразяващи една и съща предметна област, в която едно и също понятие често се обозначава с различни термини, а един и същ термин се използва с различни значения.

В контекста на понятийното разнообразие, голямо значение придобиват и социалните различия в Мрежата. Това са различия, обусловени от ролята на човека в отношенията с информационните технологии. В зависимост от това каква е ролята на човекът – програмист, краен потребител или специалист по теоретично програмиране у него се натрупват съвършено различни представи за технологичните системи. Освен това широкото разпространение довежда до това едни и същи проблеми и въпроси да се разглеждат както в академични издания, така и в популярната литература, предназначена за масовия читател. Естествено, че при това се използва различна лексика. Езикът за масовия ползвател носи разговорен характер. В същото време термините, приети от организациите, разработващи стандартите, често имат строго формално определение.

Бързото развитие на Мрежата и широкото прилагане на нейните възможности във всички сфери на обществения живот довежда до бързото развитие и на терминологията на програмирането, а социалния характер на Интернет предизвиква необходимостта не толкова от правилен и точен избор на конкретен еквивалент, а най – вече от неговото тълкуване. Преди всичко това поставя проблема за научната разработка и практическа унификация на терминологията в сферата на изучаването на глобалната информационна мрежа и установяване на еднообразно тълкуване на основните понятия и институти в разглежданата сфера.

На съвременния етап съществуват много и разнообразни термини и дефиниции, обозначаващи Интернет, които се използват и в редица нормативни актове, но еднозначно определение на това понятие все още няма. Констатирайки този факт е уместно да се направи уточнението, че единно разбиране за същността на Интернет е само условна възможност, като се има предвид динамиката и многоаспектността на явлението носещо социално – технически характер, което не би могло да се вмести в която и да е известна досега или новосъздадена константна категория.

При това всяко формулиране на понятието на един или друг етап от историческото развитие на Мрежата може да се окаже несъстоятелно или непълно и затова да изисква уточняване и усъвършенстване в съответствие с новите достижения на науката и практиката. С еволюиране на Мрежата, еволюира и самото разбиране за нея като понятие и като структура. Нейното развитие не отрича едно или друго определение, дадено в предходен етап, а го доразвива като обуславя акцента върху една или друга страна на обективната проява на Интернет.

През последните години като правило под “Интернет” се разбира самата мрежа и целият комплекс от функциониращи в нея приложения, превръщащи я в икономическа и социална среда на комуникация.

Въпросите за терминологията и изобщо за разбирането за същността на Интернет, довеждат до признаването на факта, че исторически, на базата на достъпни технически средства Мрежата се оформя като определена техническа политика, актуална за своето време. С течение на времето обаче, техническата основа на Интернет придобива различни форми, но и добавя безспорно още един елемент – формирането на ново информационно пространство, нова социална среда на обитаване на обществото, което изисква разглеждането на неговия генезис като социална система образувана от обединяването на милиони компютри.

Тази двuasпектност на явлението (ако могат така да бъдат интерпретирани посочените две основни форми на проява на Интернет: социално- икономическо пространство и техническа система) се отразява и в научните среди, където Интернет се разглежда на основата на различни позиции, поляризирани към едната или другата от тези форми на проява. Смятаме, че тези форми са свързани и взаимообуславящи се, като между тях има причинно – следствена връзка. Доминирането на едната или другата се предпоставя от целите и насоки на интерпретацията за самото явление и научният подход към неговото изследване.

Често при определянето на Интернет на преден план се извежда нейната техническата структура. Следва да се отбележи, че в този смисъл се употребяват няколко термина, обозначаващи мрежата за предаване на данни. Така освен термина “ компютърна мрежа”, се използва и словосъчетанието “ информационна мрежа”.

По правило Интернет се определя като “компютърна мрежа”, но както вече имахме възможност да отбележим тази характеристика не отразява съвременните тенденции на обединение в мрежи не толкова на компютри, но и на други устройства .

Другият възприет термин който се използва за обозначаване на Интернет е “информационна мрежа”.¹

Често тя се определя и като “глобална информационна система”, която съставлява основа за формиране и развитие на информационното общество, като уникална съвкупност от локални, регионални, национални и международни компютърни мрежи с универсална технология за обмен на информация. Терминът “информационна мрежа” обобщава едно от качествата на мрежата , но също така той не може да бъде използван еднозначно. Мотивите за това следва да се търсят и в контекста на неговата широка трактовка, която не уточнява нито формата на предаваната информация, нито предаващите я субекти. В категорията “информационна мрежа” също така могат да бъдат обхванати както технически, така и социални образувания, осъществяващи предаване на информация. Предвид тези съображения, по- близък до същността на Интернет е термина “телекомуникационна мрежа” (от англ. термин telekommunikations network, обозначаващ мрежа за предаване на данни).

2. Понятие за Интернет

Ако се обобщи посоченото до тук общо формулиране на понятието “Интернет”, може да се сведе до два взаимосвързани аспекта, съгласно които Мрежата е съвкупност от автоматизирани телекомуникационни системи , гарантиращи възможността за предаване, съхраняване и търсене на информация от една страна и екстериториално виртуално пространство от друга.

Смисълът на първият аспект разкрива технологичната страна на явлениято: множество взаимосвързани и в същото време независими една от друга телекомуникационни линии, които и да не носят винаги

¹ Така я наричат изследователите в областта на информационното право, определяйки я като мрежа за създаване, обработка, пренос, съхранение на информационни потоци

мрежови характер , притежават способност да предават “мрежова информация” в разпределени пакети с помощта на стандартни протоколи TCP/IP.

Несъмнено, за юридическата наука по-голям интерес представлява определянето на Интернет като “информационно виртуално пространство”. За разлика от всяка друга социална среда Мрежата не е териториално обособена и централизирано управлявана система, което позволява тя да бъде разглеждана като качествено ново явление, което предлага нови правила и условия за взаимодействие между субектите в правното пространство. В това си качество, Интернет е катализатор на социално преустройство, принуждавайки човечеството да се адаптира към новите отношения във времето и пространството.

В подкрепа на това е и факта, че главното предназначение на Интернет е връзката между хората, а не между присъединените помежду си компютри.

В този смисъл Мрежата обединява разнообразни обществени отношения в единна социално – техническа система, създадена в процеса на развитие на глобалната компютърна мрежа и предназначена за осъществяване на масова информация и комуникация.

И двата аспекта на Интернет имат своите специфични характеристики. Съществувайки като уникална по своята същност “техническа система”, Мрежата се разглежда като се отчитат, но не се включват в това понятие съвкупността от обществени отношения по повод обмена на данни. Същевременно при изследването на тази страна на Интернет следва да се отчете и факта, че в конкретния случай задачата не се състои в определяне на нейните технологични характеристики.

2.1 Интернет като техническа система

Като техническа система за обмен на информация Интернет притежава редица признаци, от които могат да бъдат посочени следните:

а. Като технологична система, осигуряваща обмена на информация между компютърни устройства, Интернет представлява разновидност на телекомуникационните мрежи.

Но Интернет се различава коренно от традиционните телекомуникационни услуги. Мрежата работи едновременно като механизъм за публикуване и като средство за комуникация. Във всеки момент получателя може да стане доставчик на информация, която той иницира, или чрез ”препращане” на информация към трета страна. Преминването от ”режим на публикуване”, към ”режим на частна комуникация” – два режима, които традиционно се управляват от съвсем различни правни режими, е едно от основните предизвикателства на регулирането на Интернет.

в. Една от особеностите на Интернет, придаващи му наред с други признаци уникалност в сравнение с други мрежи на връзка е това, че тя има глобален характер, като признака глобалност е вътрешно зададено, неотменимо свойство на системата

с. Интернет е открита за ползване от всички физически и юридически лица и представлява комуникационна мрежа за общо ползване. Тези два признака обаче, не са достатъчни с оглед определянето на специфичните признаци на Интернет, отличаващи я от други международни мрежи за връзка като телефонната или телеграфната например.

д. Ключовата разлика в този случай е това, че Интернет е средство за предаване на машинночитаемы съобщения – данни.

Във връзка с това определение е необходимо да се уточни, че под машинна обработка се разбира не само обработката на информация с помощта на персонални или промишлени компютри, но и с помощта на други програмируеми устройства, способни да получават данни и да ги преобразуват във форма, достъпна за непосредствено възприятие на информацията от човека.

ф. Като техническа мрежа Интернет представлява глобална автоматизирана система , която е част от световното информационно пространство.

Следователно Интернет представлява глобална информационна структура, международна технологична система за общо ползване, предназначена за обмен на сведения за обкръжаващия свят, неговите обекти, процеси и явления, обективирани във форма, позволяваща да се

проведе тяхната непосредствена обработка с помощта на спомагателни технически средства. При това под спомагателни технически средства се разбира не само компютри, но и други програмируеми устройства, способни да получават данни и да ги преобразуват във форма, достъпна за непосредствено възприятие от човека (например мобилни телефони, Web-TV и т.н.) С други думи, като техническа система Интернет представлява телекомуникационна мрежа за общо ползване.

2.2 Интернет като социална среда

Според съществуващо мнение на компютърни специалисти, мрежата представлява глобално логически, а не географски организирано пространство, където всеки опит да се ограничи разпространението на информацията или достъпът до нея от определена географска точка е неизпълним (има се предвид способността за пренасочване на пакетите информация). Такова разсъждение би било правилно, ако Мрежата се разглежда от техническа гледна точка. Ако се разглежда като определено социално – икономическо пространство, защитено от законите на логиката, то съществува вероятност за неговото ограничаване спрямо определен кръг лица.

Интернет безспорно е информационно пространство. Това определение позволява да се прояви такава характеристика на Интернет като встъпването му в качеството на базирана на действията на компютърните програми форма (от гледна точка на физическите характеристики на средата) на съществуване на информацията – “информационно пространство”. Това информационно пространство е среда за обитаване на субектите на обществото, проявяваща се от правна гледна точка като съвкупност от обществени отношения.

В такъв смисъл следва да се внесе уточнението, че правните отношения и изобщо обществените отношения осъществявани в Мрежата се пораждаат не от Интернет, като компютърна мрежа, а от обектите в нея, които по един или друг начин са свързани с тази мрежа. Тези обекти в голямата си част не са новосъздадени, но съществуването им във виртуалната, логическа среда на Интернет е качествено различно. Това

ново качество от своя страна е източник на спецификата на тези отношения във виртуалната среда, което и характеризира социалната страна на Интернет като явление, обуславящо възникването и развитието на социални връзки.

В зависимост от това върху коя от страните на обективна проява на Мрежата се поставя акцента, Интернет може да бъде характеризирана като съвкупност от имущество от техническа гледна точка и като обществено образувание от гледна точка на правното регулиране.

В този аспект двете форми на проява на Интернет трябва да се разглеждат като взаимно допълващи се, като се отчита функционалния характер на информацията от една страна и информационната инфраструктура от друга. Т.е. спецификата на Интернет се състои в нейната дуалистична природа, която не е характерна за никое друго обективно явление.

Ако приемем подхода, основаващ се на признаването на двойствената същност на Мрежата, то на първо място Интернет може да се определи като екстериториално информационно пространство, “разпределено” между собствениците (владелците) на информационните ресурси разположени в него, т.е. виртуално множество от саморегулиращи се социални системи и на второ – в технически смисъл Интернет е съвкупност от телекомуникационни мрежи, разположени на територията и под юрисдикцията на конкретна държава и в собственост на определени субекти, държавата или частни лица, които мрежи са свързани по определен начин помежду си за целите на предаването по тях информация.

3. Правна природа на Интернет

За целите на формулиране на научно определение на Интернет е необходимо да се изследва нейната правна природа. Дали дадената мрежа е обект на правото (по – точно на правни отношения), субект на тези отношения, или представлява съвкупност от обществени отношения. Ако се предположи, че по своята гражданско – правна природа Интернет е

съвкупност от обществени отношения, то следва тя да притежава признаците на обект или субект на правни отношения

От гледна точка на качеството обект на гражданското право Интернет може да се разглежда като технически комплекс, отделни вещи, които са в собственост на голям брой хора. Но по своята природа Интернет като цяло (като съвкупност от мрежи) не може да бъде предаден от един субект на обществени отношения на друг. Определянето на битността на Интернет в собственост на който и да е едноличен собственик не представлява реална възможност.²

На пръв поглед може да се направи извод за това, че Интернет не притежава имуществена обособеност, тъй като няма и не може да има строго определен собственик, отсъства организационно единство, тъй като е трудно да се говори за Мрежата като за обособена организация и в този смисъл не може да бъде обект на правни отношения. В подкрепа на това виждане може да бъде приведено решението на Върховния съд на САЩ от 11 юни 1996г., анулиращо Communication Decency Act – един от първите сериозни актове, посветени на правното регулиране на съдържанието на информацията в мрежата. В този съдебен акт е дадено едно от първите в цивилистичната наука определения за Интернет. Текстът гласи, че Интернет е “глобално обединение на компютърни мрежи и информационни ресурси, които нямат строго определен собственик и служат за интерактивно съединяване на физически и юридически лица”. Действително днес трудно може да си представим, че цялото оборудване, поддържащо функционирането на Интернет, може да бъде концентрирано в ръцете на един собственик въпреки, че юридическо препятствие за това няма.

В дадения случай обаче, протича подмяна на икономически и фактически категории с юридически такива.

² По принцип в САЩ известно време просъществува компания с името “Интернет”, която се занимава с консултантски услуги в Мрежата, но тя не е имала никакво отношение към нейното управление. Не се явяват собственици на Интернет нито федералното Правителство на САЩ, което прекратява субсидирането на магистралните мрежи на територията на САЩ, нито Министерството на отбраната, владеещо собствена, засекретена информационно – компютърна мрежа. Споровете по повод на това, кой има право да разпределя адресното пространство на Интернет все още продължават. Както вече беше посочено към настоящия момент с това се занимава корпорацията ICANN по договор с Министерството на търговията на САЩ.

Представената по – горе структура на Интернет говори, че тя е построена по федерален проект на САЩ комерсиална организация, която има свое обособено имущество. Това са различни технически съоръжения, телекомуникационни, спътникови канали, т. е . структурни единици, обединени на организационен и функционален принцип от един център - Федералното правителство на САЩ и други неправителствени структури и частни субекти. Освен това друга характерна особеност е, че голяма част от инфраструктурата на Интернет в повечето държави е концентрирана в собственост на компании монополисти като ”Франс телеком” във Франция; “Буиг- телеком” владеят цялата инфраструктура на телефонните връзки в страната, във Великобритания “Бритиш – телеком “ притежава мощности, осигуряващи пропускане на около 70 % от международния трафик .

В дадения случай става дума не за признаване на възникването в гражданското право на нов обект, а за потенциалната възможност за наличие у Интернет ,като разновидност на имуществен комплекс, признаци на обект на правото.

Интернет представлява съвкупност от оборудване, използвано на основание договорни отношения между обществото на ползвателите и доставчиците на връзки. Това от своя страна позволява да бъде разгледан въпросът за наличието у това общество на признаците на субект на правни отношения (но не и на Интернет като компютърна мрежа).

Достатъчно спорно с оглед правната концепция за Интернет би било да се възприеме, че електронната мрежа може да встъпи като субект на правото, тъй като институциите в Интернет се намират на етап на своето формиране и тяхната правна природа е достатъчно неопределена. Освен това субектът на правото трябва да притежава редица съществени признаци (например правосубектност), които електронната мрежа не притежава. Трудно би било да се характеризира Интернет и като юридическо лице, тъй като мрежата не притежава признаци , характеризиращи тази правна категория, благодарение на която се осъществява персонификация на имуществото. В този смисъл Интернет не притежава организационно единство, не се инкорпорира в нито една страна по света и не е създаден като международна организация. Интернет

няма собствено обособено имущество, тъй като материалните и информационни ресурси в нея са в собственост на различни субекти (мрежите за връзка – на телекомуникационните компании, компютрите, осъществяващи съединяването с мрежата – на доставчиците, компютрите на ползвателите, апаратно и програмно оборудване на магистралните мрежи – на собствениците на тези мрежи и т. н.).

Следователно, Интернет не може еднозначно да бъде възприета нито като обект, нито като субект на правни отношения. На съвременния етап от своето развитие Мрежата встъпва като обект на правно въздействие опосредствано, като съвкупност от имущество и информационна среда, в която се формират , развиват и реализират голямо число обществени отношения.

В този смисъл самата мрежа Интернет не може да бъде определена като съвкупност от обществени отношения, защото тези отношения, различни по своя характер са предмет на правно регулиране, както обектите и субектите на тези отношения. Естествено правното регулиране на Мрежата се опосредства от регулирането на правните отношения в Мрежата, от една страна и техническата система, от друга, но от това не следва, че може да се идентифицира с тях.

От гледна точка на разбирането за правната природа на Интернет, позволява тя да бъде разглеждана като техническа система, но отчитане социалния аспект на даденото явление, а обществените отношения, възникващи в процеса на функциониране на дадената мрежа, в качеството на предмет на правно регулиране от съществуващите норми на правото.

Като съвкупност от обществени отношения, включващи конкретно поведение на субектите, насочено към едно или друго благо, може да бъде определено създаденото с помощта на техническите елементи , структурни единици и протоколи за връзка мрежово пространство, или т. нар. “виртуално пространство”.

От тази гледна точка синтезираното понятие за Интернет често се свежда и до определянето му като “виртуално пространство”, характеризиращо се със специфичен способ за възникване на правни отношения , както и със специфичен способ за реализация на права и задължения, свързано с големите възможности за извършване на

юридически релевантни действия. Съществуването на това пространство е обусловено от постоянното и взаимосвързано функциониране на множество телекомуникационни системи.

Може би то не съвсем точно отразява правната същност на Интернет, но дава възможност тя да се разглежда от общонаучни позиции, което за самото право е важен момент. Поради това, за да бъде формулирано общото понятие за Интернет е уместно да се изследват основните характеристики на това пространство, като среда за обективизиране на правни отношения посредством информационно – комуникационните технологии.